

Kezdjük a végén, jóllehet ez nem könyvajánló: érdemes kiadni 3490 forintot erre a könyvre? Úgy gondolom, igen, amennyiben valakit érdekel a huszadik századi magyar irodalom. Réz Pál beszélgetőkönyve Parti Nagy Lajossal ugyanis bővelkedik frappáns történetekben és olyan anekdotákban, amelyek többet árulnak el egy-egy emberről, mint a hivatalos életrajzok. Ha tehát valaki szívesen olvas a közelmúlt nagy íróiról, illetve emblematis irodalmi szereplőiről, akkor haszonnal forgathatja a *Bokáig pezsgőben* című kötetet.

Gömöri György 19

GAZDAG IRODALMI ANEKDOTAGYŰJTEMÉNY

Réz Pál – Parti Nagy Lajos:

Bokáig pezsgőben

Amelynek szerkezete kronológiailag is érdekes, ugyanis három hangszalagból áll. Az úgynevezett „főszöveg” nem sokkal a rendszerváltás után, 1992-ben lett felvéve, egy-egy fejezet pedig 2000-ben, illetve 2015-ben. Fiatalabb éveiről Réz főleg a „főszöveg”-ben beszél, s ebből kiderül, mennyire rendhagyó személyiség: nagyváradi zsidó családból származik, a vészkorszakot úgy élte át, hogy családjával román területre menekült, majd utána még évekig élt egy igazságosabb nemzetiségi politikát ígérő új román rendszerben. Miután családjá áttelepült Magyarországra, neki, aki már Romániában született, szöknie kellett utánuk. Ezután az Eötvös Collegium hallgatója lett, amíg 1949-ben mondvacsinált politikai okokból ki nem csapták. Innen került a könyvkiadásba, és évtizedekig lektorkodott Illés Endre fennhatósága alatt a Szépirodalminál. Ezt követte, mintegy kritikus-szerkesztői pályája csúcspontként, a *Holmi* című folyóirat szerkesztése.

Érdekes, ahogyan Réz Pál beszél a háború utáni első években tanúsított erős kommunista szimpátiájáról. Visszatekintve úgy gondolja, hogy akkori (részben apja elleni lázadásból fakadó) meggyőződését etikailag nem, csak intellektuálisan kell szégyellnie. Mondjuk így: inkább Proustot olvasott, mint a szovjet valóságot feltáró André Gide-et (esetleg Déry Tibor fordításában). Ami a kommunista eszméből való kiábrándulását illeti, az is figyelemre méltó: esztétikai alapon kezdődött a Rajk-ügy tájékán, de nem egyszerre történt, hanem lassú folyamatnak fogható fel, amelynek végét Réz az 1953-as, Nagy Imre-féle kormányprogram idejére teszi. Az akkori fiatalok közül sokan éreztek hasonlóan, bár én inkább úgy fogalmaznék, Sztálin halála után még egy ideig lehetett hinni valamiféle belső demokratikus megújulásban, hiszen az abba vetett remények nélkül nem lett volna sem lengyel Október, sem magyar forradalom. Az úgynevezett „revizionisták” (Réz ezt a szót egyáltalán

nem használja) egy – alighanem utópisztikus – demokratikus szocializmusban hittek, s a Petőfi Kör még 1956-ban sem megdönteni akarta a rendszert, csupán gyökeresen megreformálni. Más kérdés, hogy ha a szovjetek bele-
mennek egy finn típusú kompromisszumba, meddig lehetett volna
20 többpártrendszer mellett a magántulajdont korlátozó szocialista társadalmi berendezkedést megtartani?

A *Bokáig pezsgőben* főszereplőjének az ötvenhatos forradalom pozitív élmény volt, bár maga nem vett részt benne, kicsit a pálya széléről nézte a történeteket. Éppen ezért nem is volt erős késztetése arra, hogy 1956 november negyediké után elhagyja az országot. Nem „hazafias” megfontolásokból, hanem bizonyos inercia révén. Vagyis, mint erre beszélgetőtársa rámutat: Rézt „nem érdeklí igazán a politika”, mégis számos alkalommal állást kellett foglalnia közvetlen vagy közvetett politikai ügyekben. 1956 után nem kellett belépnie az MSZMP-be ahhoz, hogy megtartsa lektori állását, de amikor aláírta a hetvenes évek közepén Charta-ügyben a magyar tiltakozást, majdnem kirúgták a kiadóból. „Úgy éltünk, ahogy lehetett”, mondja egy helyütt, s emiatt valóban igazságtalan lenne őt és a Kádár-kori magyar értelmiség legjavát elítélni.

Réz Pál fontosnak tartja a barátságokat, s néha meglepő dolgokat mond egyes írók magatartásáról, illetve jelleméről. Főhőse Kosztolányi, de közel áll hozzá Szép Ernő, barátai közt kiemelt helyen van a kiváló történész Szűcs Jenő, az általam is ismert és szeretett Vas István, illetve a fiatalabbak közül Petri György. Vasról megállapítja, hogy „nagy esze volt a taktikához” és mások érdekében tudott hatni a Kádár-korszak kulturális nagyfőnökére, Aczél Györgyre. (Ezt magam is tanúsíthatom: egyetlenegyszer fordult elő, hogy a magyar hatóságok nem akartak beengedni az országba, Vas közbenjárásának köszönhetően mégis kaptam vízumot). De érdekes az is, amit Csurka Istvánról, hajdani kártyapartneréről ír, akit nagyon szeretett és magával vitt egyszer Párizsba, de akitől – amióta az „megőrült”, vagyis szélsőséges gondolkodású, demagóg politikussá vált – teljesen elidegenült. Igaz, valamivel később Réz legkedvesebb szerzőjét, Kosztolányit idézi: „Barátom volt, tehát nem ismertem”. Ezt a remek paradoxont így egészíteném ki: „Barátom volt, tehát nem ismertem *eléggé*”. Ami nem azonos a valakit „kiismerni” kifejezéssel, de azt jelzi, hiába ismerünk valakit közelről évtizedek óta, mindig marad valami számunkra megismerhetetlen a jellemében, vagy az életében.

Van egy fejezet, ahol Parti Nagy arról kérdezi Réz Pált, milyen volt a szocialista irodalom, amin, ugye, rengeteget lehetett röhögni. Réz idéz is pár emeletes baromságot az évekből, de nem mindegyikre emlékszik pontosan, például Kónya Lajosnak (van-e, ki e nevet nem ismeri?!) volt egy verse, ami így kezdődött: „Nem izgatnak engemet a lányok, / Inkább nézem

Pióker Ignácot”. Pióker sztahanovista volt és a róla szóló versezet helyes olvasatára (Réz és Parti Nagy az első sort ritmushibával idézik) azért emlékszem, mert gimnazista koromban Kónyát kiszerveztük a faliújságon, amint egy csokor virággal Pióker előtt térdel – nagy balhé is lett belőle a Berzsényiben, behívtak miatta az igazgatóhoz, meglehetősen letolást kaptunk. Ami pedig Illyés Gyulának a Magyar Írók Első Kongresszusára írt versét illeti, meglep, hogy Réz úgy gondolja, ebben (a Révai által „ravasz parasztnak” titulált) Illyés nem vállalt politikai elkötelezettséget, hiszen a verset egy-két évvel később már antisztalinista szózatként olvastuk: „Leomlanak / bálványok, égi- földi szentek / de nem, amit a munka megte-remtett!” Persze lehet, hogy ez már nemzedéki kérdés, ki mit olvas ki egy-egy magyar versből, de mi a „földi szenten” Jozsif Visszáronovicsot értettük.

Réz Pál jól ismeri és a legtöbb esetben bensőséges szeretettel és okos kritikával forgatja a hazai magyar irodalmat. Azért csak a hazait, mert a nyugati magyar irodalom (ebből a könyvből legalábbis úgy látszik) alig-alig érdekli. Százötvennél több magyar íróról mond egyet-mást, de a százötven között mindössze két emigráns neve szerepel, Márai és Szabó Zoltáné, ezek is inkább csak utalásként. Mármost nem várhatjuk el a *Holmi* volt szerkesztőjétől, hogy minden 1945 vagy 1956 után Nyugatra menekült fontosabb magyar író és költőt számon tartson, de ez az elegáns közöny kicsit sértő a részéről, hiszen egészen biztos, hogy hatvan-hetven év alatt az emigráns magyar írók és költők is hozzátettek valamit irodalmunk korpuszához. Nem tenném ezt szóvá, ha nem lenne jellemző ez a hozzáállás a mai magyar irodalmárok többségére, sajnos legalább annyira az „urbánus”, mint a „népi” szekértábor jeles személyiségeinek véleményét illetően. Ezért gondolom, hogy (Réz könyvének egyes romániai, illetve erdélyi epizódjai ellenére) a *Bokáig pezsögőben* nem az egyetlen magyar, hanem „csak” a huszadik századi magyarországi urbánus irodalom szellemes, gazdag anekdotagyűjteménye. (*Magvető, Bp. 2015*)